Numer 3(8)/2018

SECURITY REVIEW

Numer 3(8)/2018

(lipiec – sierpień – wrzesień 2018)

Wydział Administracji i Nauk Społecznych

Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie

ISSN 2543-6694

SECURITY REVIEW

NUMER 3(8)/2018

Drodzy czytelnicy,

Oddajemy w Państwa ręce ósmy numer czasopisma „Security Review", a zarazem trzeci w 2018 roku.

Znajdą w nim Państwo angielski artykuł dotyczący problematyki bezpieczeństwa realizowanego w ramach Grupy Wyszehradzkiej, dwa artykuły polskie oraz recenzję książki *„Bezpieczeństwo w czasach terroryzmu. Jak przeżyć zamach terrorystyczny"*.

Szczególną uwagę Państwa pragnę zwrócić na artykuł dotyczący problematyki transgranicznej przestępczości zorganizowanej, który mam nadzieję zainteresuje szerokie grono czytelników.

W wyniku prowadzonych rozmów i dyskusji w różnych gremiach naukowych, już wkrótce Rada Naukowa naszego czasopisma powiększy się o kilku zacnych naukowców i praktyków związanych z naukami o bezpieczeństwie.

Pragnę również poinformować Państwa, że ruszyły prace koncepcyjne dotyczące przygotowania wiosną przyszłego roku konferencji dotyczącej problematyki bezpieczeństwa. Szczegóły już wkrótce.

Mam nadzieję, że kolejny numer również spotka się z państwa zainteresowaniem. Życzę miłej lektury i refleksji.

W imieniu Rady Naukowej
i Zespołu Redakcyjnego
gen. bryg. rez. dr inż. Tomasz Bąk

W TYM NUMERZE:

Sub-regional security on the example of the Visegrad Group S. 3
Łukasz Lepionka

Zorganizowana przestępczość transgraniczna Unii Europejskiej S. 9
Lucyna Kajzderska

Metody ustalania tożsamości zwłok i szczątków ludzkich S. 19
Kinga Flisikowska

Recenzja książki *Bezpieczeństwo w czasach terroryzmu. Jak przeżyć zamach terrorystyczny* S. 27
Kamil Gefert

SUB-REGIONAL SECURITY ON THE EXAMPLE OF THE VISEGRAD GROUP

Łukasz Lepionka
Wojskowa Akademia Techniczna

Abstract

The turn of the century is a time when new political relations between European states are in the process of formation, with international organizations progressively developing. Parallel to the concept of the European Union, regional and sub-regional initiatives emerge, ones that are related directly do problems and challenges faced by local communities. This article addresses the dichotomous character of the dispute concerning the real significance of the Visegrad initiative. It attempts to answer the question pertaining to the actual impact of the organization on sub-regional security as far as its political and military potential is concerned.

Keywords: regional security, Visegrad Group, foreign policy, international relations

Introduction

The issue of international relations is strictly related to the criterion of time. Each historical period is characterized by varied intensities of interstate cooperation. The events and so--economic consequences of the Second World War contributed to changes in the character and forms of conducting foreign policy, redefining its existing assumptions and axioms. The Yalta Conference sanctioned a new world order, which was to be a world of divisions and conscious polarization of the area of Europe. The order thus created, however, was of an artificial character as it did not take into account the cultural issues vital for individual communities. The division created by the "iron curtain" was at odds with the aspirations of Central European states, which had for centuries had strong ties within the Western culture. This phenomenon was one of the components of the bipolar system and the ultimate fall of the Union of Soviet Socialist Republics. Regaining full independence in the area of foreign policy allowed to begin processes of integration. The turn of the 20th and the 21st centuries is commonly regarded as a time of dynamic development of international organizations. Many states noticed that isolationism and attempts at autonomous competition with international competitors may lead to radical marginalization. Collective structures are currently being developed at all levels of geographical gradation. Examples of global organizations and agreements, e.g. the United Nations, as well as regional ones, e.g. the European Union or the Commonwealth of Independent States, are known, in addition to those acting on a sub-regional scale. Forms of local cooperation aim to meet to expectations and face problems typical for individual geographical areas. They take the form of political, institutional, economic or cultural cooperation. A *sine qua non* condition of the functioning of agreements of this kind is a commonality of interests of the states incorporated in the individual structures, which can have a very pronounced character and refer directly to measurable benefits of the individual signatories. In certain cases, however, such agreement functions on a symbolic level, referring to a mutual culture, history, or the notion of origin.

In this respect, the Visegrad Group is a highly interesting example as it combines elements of a common history, direct reference directly to Slavic symbolism, and economic issues

resulting from close geographical proximity. An important element which has an impact on the specific character of the functioning of the V4 Group is membership of its states in the European Union structures. This fact underpins the dichotomous character of the dispute concerning the real significance of the Visegrad initiative. Functioning of smaller regional agreements within the framework of European structures can be perceived in two ways. On the one hand, they become a form of emanation of local needs, acquiring political significance through international consolidation; on the other, they are secondary structures, whose postulates may constitute a serious problem in the context of achieving a pan-European political compromise. This article is an attempt to answer the question concerning the real significance of the Visegrad initiative in the context of sub-regional security.

Security in the sub-regional dimension

Numerous criteria that enable to classify the term "security" have been proposed. Due to the complexity of the term's connotations, a coexistence of various methods of its systematization is necessary. It seems impossible to create a single criterion that would cover the whole of the subject matter, by virtue of the interdisciplinary character of security and the fact that it is continuously expanding as a branch. Thus, the categories of systematization in use are of a complementary character. The most general criteria that allow to classify the term form the following division:

- by entity: national and international security;
- by subject: economic, military, social, cultural, environmental, informational, ideological security et al;
- the spatial criterion: security seen on a global, supra-regional, regional, sub-regional and local scale;
- the temporal criterion: the situation of security and the situation of crisis;
- the organizational criterion: unilateral and multilateral (Kaczmarek et al., 2008, p.15).

From the perspective of the issue discussed, the spatial criterion seems to be the most interesting. It is directly connected with the notion of sub-region defined as part of a larger area identified on the basis of its characteristic features. The ongoing processes of regionalization lead to the emergence of relationships that do not always correspond to the traditional concept of perceiving the region solely from a geographical perspective (Śmigerska-Belczak, 2014, p. 40). In the context of international collaboration, an interpretation of this notion requires that additional factors are taken into consideration. The most important elements that indicate the possibility of establishing sub-regional cooperation are: unity of national interests, cultural closeness, and geopolitical conditions, as opposed to immediate vicinity (Śmigerska-Belczak, 2014, p. 19). Therefore, regions and sub-regions understood from the perspective of international relations do not have to correspond directly to the existing, conventional geographical divisions.

In the case of the Visegrad Group, those relationships are of a multidimensional character as they are both based on common history and Slavic symbolism, as well as an undeniable commonality of economic interests. The geographical location of the member states between the so-called "Old Europe" states and the Russian Federation forces them to function in an environment characterised by intertwined economic and political interests of both those groups. Cooperation between the V4 signatories is divided into several areas that include collabora-

tion in the following spheres: culture, education, science, cross-border, infrastructural and environmental spheres, crisis management, prevention of terrorist threats, fight with organized crime, illegal immigration control, defence and military industry, employment policy, development policy, and cooperation within the framework of the Schengen area. The V4 Group members also declare their willingness to consult in the area of cooperation with NATO, the European Union, and other subjects of international relations (Chancellery of the Senate, 2008, pp. 14-16). The aforementioned collaboration is connected with problems that can be solved on a regional level (Gołembski, 1994, p. 63). Its purpose is therefore to clarify political assumptions and their maximum adaptation to the specific character of the Visegrad Group states.

The declaration concerning the future of the community signed in the first days of March 2017 addresses the issue of security in a direct manner. The Visegrad Group states emphasize there the necessity to ensure full control of the external borders of the European Union and to restore the proper functioning of the Schengen area, destabilized by the migratory crisis. The signatories also indicate the necessity of transnational collaboration in the area of prevention of terrorist threats. The declaration stresses the role of the transatlantic agreement as the cornerstone of collective security. A continuation of the cooperation with Great Britain, which is leaving the European Union, is specified therein as one of the key elements for maintaining proper relations within the framework of NATO. Implicitly, the member states of the Visegrad Group also address the necessity to support the sovereignty and integrity of Ukraine (The Joint Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Group, 2017, pp. 1-3). This is understandable in the context of the geopolitical doctrine of a "buffer state". Increasing the influence area of the European Union shifts the burden of competition eastwards, thus stabilizing the situation in the area of Czechia, Poland, Slovakia and Hungary. The declaration of the V4 states is an emanation of the founding concept of conducting a common policy on the forum of the European Union, one that represents the sub-region's interests.

The necessity to individualize the policy of the V4 Group states is reflected in geopolitical concepts. For ages, authors have recognized the strategic and cultural distinctness of the area, assigning a special role thereto. Halford John Mackinder's "Heartland" theory was one of the concepts that were essential for further development of this scientific discipline. In his theory, the Eurasian area was assigned the function of a "geopolitical pivot", with a key global importance. Mackinder noticed that the greatest worldwide expansions in history originated from this particular area (Moczulski, 2010, p. 14). According to him, the characteristic feature of "Heartland" was the huge potential of natural and human resources. In his opinion, a state originating from the rich outer zone, after obtaining free access to the resources, would reach the status of a global superpower. "Who rules East Europe commands the Heartland; who rules the Heartland commands the World-Island; who rules the World-Island commands the world" (Mackinder, 1919, p. 194). The consequences of a Eurasia-originating country possibly acquiring access to the basin of the Atlantic Ocean would be similar. Hence, Halford John Mackinder presents a vision of a timeless clash of two civilizations singled out on the basis of historical and spatial criteria. Thus, in the light of these deliberations, the area of Eastern Europe becomes not only a melting pot of nations, but also a zone of interpenetration of global interests and a key area in the contexts of achieving global supremacy.

There are numerous historical examples that support the concept of the perception of Eastern Europe as an area of a clash of civilizations. The defeat of Napoleon's army, the crushing of the Bolshevik offensive in the Battle of Warsaw of 1920, Operation Barbarossa, or the vision of an outbreak of a cold war conflict on the territory of today's Poland are only some of the examples of the centuries-old struggle for seizure of political and military initiative in the re-

gion. Its strategic advantages were visible at various stages of the continent's history. Despite numerous attempts at conquest, the area has many times been witness to the defeat of superpower aspirations of European powers. No state has so far been able to permanently unite both sides of "Mackinder's world".

The sub-region occupied by the Visegrad Group member states is also gaining importance in the context of contemporary researchers' deliberations. The French geopolitician Dominque Moïsi, author of the "mapping of emotion" concept, emphasizes that individual geographical areas, due to their similar cultures or histories, are characterized by a comparable state of emotional perception and, as a result, have a specific model of interpretation of phenomena occurring in an international environment. The controversial concept proposed by the researcher is gaining large numbers of supporters nowadays, in the context of the problems of the European migratory policy and the pronounced differences in its perception within European Union structures (Moïsi, 2012, pp. 37-39). The French author's works correspond with the work entitled "The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order" by Samuel Huntington, who emphasizes there the need to reject universalism in favour of an analysis of individual communities on a regional and sub-regional scale (Huntington, 2008, p. 564). Perceiving international political and economic relations through the perspective of universal truths and schemes may lead to a dangerous simplification. Taking into account the specific character of a region, its history, traditions, experiences, or even the "national character" of the community living in the area may provide a fuller, more realistic model of perception of the issues of security in a given area. Moreover, that makes it possible to employ a wide spectrum of forecasting and simulation methods.

The member states of the Visegrad Group, closely connected in cultural and historical terms, may in this case be treated as an environment that is very close, yet inhomogeneous, as there exist certain cultural differences between them, e.g. the different religious structures of the Czech Republic and the Republic of Poland, or unique ethnic identities resulting from geographical shifts. Common characteristics dominate, however, as best exemplified by the numerous connections between historical royal houses, which intermingled multiple times. In light of the post-war, unified structure of nations of the countries on the Vistula River, these connections do not seem as pronounced contemporarily. Still, the fact remains that the lands of the current Czechia, Poland, Slovakia, or Hungary were under the rule of a single ruler, which doubtlessly increased the level of mutual interactions and intertwining of the cultures and traditions of the individual countries.

In view of the presented concepts, it can be noticed that there is good reason to accept the special significance of the Visegrad Group area and classify it, due to its specific character, as belonging to the sub-region category. The fact of establishing the V4 agreement is thus by all means geopolitically justified. The key question remains, though, i.e. one concerning the scope of cooperation in the organization and its relationship with the structures of the European Union and the North Atlantic Treaty Organization. In media discourse, the Visegrad Group has often been cited as an Eastern European alternative to the European Union structures. According to many publicists, it is intended to be a form of continuation of Josef Pilsudski's "intermarum" concept as well as an emanation of the increasing role of the Republic of Poland in the region.

The Visegrad Group and the European Union

The post-Yalta period is characterized by an increasing disproportion of power between the individual subjects of international relations. Global and regional powers outstrip the other states, hindering their advance towards the group of the most important global players. This is visible in the economic, military, technological, or nuclear areas. It is very difficult today, and practically impossible in certain geopolitical systems, to engage in competition with the most powerful states. A response to limitations of this kind are the numerous forms of transnational cooperation and integration, which increase the impetus and enable to strengthen the states' diplomatic potential. The political map of Europe is characterized by a relatively high level of fragmentation. Unification of countries in a region or subregion is therefore a natural phenomenon, which constitutes a direct response to the expansionist policy of the global superpowers. Through transnational cooperation, it becomes possible to engage in a competitive rivalry with the increasing influences of the global powers, and to retain full sovereignty. The European Union is doubtlessly an example of an organization of this kind, with the cumulated potential of all the 28 economies of the community enabling competition with the most powerful states of the world. Organizations and agreements also develop in smaller areas, characterized by a specific character and common interests. An example of this kind of cooperation is doubtlessly the Visegrad initiative.

In media discourse, the V4 Group has often been cited as the Eastern European alternative to the EU structures and a pillar of sub-regional security. The information presented in this paper is clearly at odds with such interpretations. In its current shape, the Visegrad Group does not possess the political, economic, or military potential necessary to become a real alternative to the European Community. Treating its structures as the pillar of security on a scale of a sub-region or a region is a major exaggeration. The area should be classified as a very important strategic area on the geopolitical map of the world. History shows that it is characterized by a high degree of instability, so actions in this area require the highest-level mastery of the art of politics, adequate economic and military potential, and rational transnational cooperation. Contrary to many opinions, however, the area is not the "cursed spot of Europe" (Kloczkowski, 2009, p. 7) and its prosperity creates multiple chances and opportunities. The states located here do not need to become the subjects of international competition, and entity-based policy is certainly possible in these conditions. That requires, however, an intensification of efforts and full adaptation to the specific character of the occupied area. The V4 Group states' actions often lack foresight as well as the necessary solidarity of the nations, which are indeed very close.

Summary

The Visegrad initiative constitutes one of Polish diplomacy's greatest successes in the recent years. Statistical data show that Poland is becoming an undisputed leader of the agreement, both on economic, political, and military levels, which undoubtedly strengthens its position in the region. A continuation of the cooperation is a necessary condition for the Republic of Poland nowadays, as it results in real rapprochement between the member states and an improvement of neighbourly relations between them, so often neglected in the past. Collaboration between the countries of the Visegrad initiative with other states in the region would certainly be a beneficial phenomenon. However, an issue to be addressed is whether an extension of the agreement would not lead to the emergence of too great a dis-

cord and a difference of opinions between the individual member states with the strength of V4 lying largely in its cultural, historical, and geographical coherence.

The Visegrad Group is one of the most important contemporary international initiatives in Europe. Despite this, its current powers and possibilities need to be assessed realistically, with the aid of data, as opposed to its idealistic image. Reconstruction of state structures and regaining Poland's historical importance in the world cannot happen overnight. It requires many years of intense work and social acceptance of the primacy of security over political divisions. Earmarking Poland as a state able to compete with European or global powers prematurely may constitute a phenomenon that would likely prove dangerous to the country, distorting a realistic assessment of the actual situation and engendering overconfidence in the society as to the real significance of the country on the international stage.

The Republic of Poland has the prerequisites that may turn it into one of the European leaders. However, this requires making proper use of the possessed potential and qualities. The Visegrad Group can doubtlessly be regarded as a major opportunity here. The focus should nonetheless be put on the improvement of economic results and increasing its political significance. This results from the fact that security is a highly complex and often abstract sphere, and building it requires undertaking real actions and achieving the desired objective aims. As long as the emanation of our significance on the international stage is only our image of it, rather than indicators, statistics, and real diplomatic power, the process of rebuilding the historical importance of the Republic of Poland on the international stage must unfortunately be regarded as unfinished.

Bibliography

1. Gołembski, F. (1994). *Grupa Wyszehradzka, Sprawy Międzynarodowe, nr 3.*
2. Huntington, S. (2008). *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*. Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA.
3. Kaczmarek, J. (ed.), Łepkowski, W. (ed.), Zdrodowski, B. (ed.). (2008). *Słownik Terminów z zakresu Bezpieczeństwa Narodowego*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
4. Kancelaria Senatu: Informacja na temat Grupy Wyszehradzkiej, Biuro Spraw Międzynarodowych i Unii Europejskiej. (2008). Warszawa.
5. Kloczkowski, J. (ed.). (2009). *Przeklęte miejsce Europy? Dylematy polskiej geopolityki.* Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej.
6. Mackinder, H. J. (1919). *Democratic Ideals and Reality*. London: Constable and Company.
7. Moczulski, L. (2010). *Geopolityka Potęga w czasie i przestrzeni*. Warszawa: Wydawnictwo Bellona.
8. Moïsi, D. (2012). *Geopolityka Emocji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
9. Śmigerska – Belczak, I. (2014). *Instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych w regionie Morza Bałtyckiego*. Toruń: Wydawnictwo MADO.
10. Wspólne Oświadczenie Premierów państw Grupy Wyszehradzkiej: „Silna Europa – Unia Działania i Zaufania" Wkład do deklaracji rzymskiej 2017.

ZORGANIZOWANA PRZESTĘPCZOŚĆ TRANSGRANICZNA UNII EUROPEJSKIEJ

Lucyna Kajzderska

Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku

Abstract

Cross-border organized crime in the European Union

In order to combat the network of criminal relationships in the European Union and to limit their development, cooperation between the Member States needs to be strengthened. The emergence of a Schengen agreement without internal border controls is the main cause of increased crime in Europe. The abolition of controls on the EU internal borders allowed them to cross over freely and provided the citizens of the Member States with numerous amenities, but also created a serious and complex problem with the emergence of many new threats to the rapid development of crime and organized crime, often involving transnational crime. The efforts of the specialized services responsible for limiting the development of organized cross-border crime do not bring about satisfactory results and require continuous improvement of skills and seeking new solutions due to the lack of uniform legal solutions in the European Union countries aimed at preventing and combating this problem and the lack of proper permissions of organizations appointed to limiting the development of this phenomenon. Predicting the emergence of new threats in various areas of organized crime requires analyzing many factors that may affect the activities of criminal groups and is an important element in determining the priority areas for control in the context of the problem in question.

Keywords: organized crime, cross-border crime, European Union

Wstęp

W niniejszym artykule poruszona zostanie geneza kształtowania i analiza przyczyn rozwoju przestępczości zorganizowanej na obszarze Unii Europejskiej, szczególnie o charakterze transgranicznym. Celem pracy jest scharakteryzowanie zjawiska oraz wskazanie najczęściej spotykanych jego rodzajów oraz sposobów zwalczania.

Przedmiotem rozważań niniejszej pracy będą konsekwencje wynikające ze zniesienia kontroli na granicach wewnętrznych UE oraz problematyka przestępczości zorganizowanej i metod jej zwalczania w aspekcie prawnym i instytucjonalnym. Nieodzowne zatem będzie zastosowanie odpowiednich metod badawczych pozwalających osiągnąć zamierzony rezultat. W pracy zastosowana zostanie wnikliwa analiza literatury przedmiotu oraz porównanie treści innych materiałów źródłowych odnoszących się do omawianego problemu w celu wydobycia najważniejszych pojęć i ustalenia faktów w kontekście rozpatrywanych problemów oraz analiza treści aktów prawnych regulujących kwestię walki z przestępczością zorganizowaną.

1. Zorganizowana przestępczość transgraniczna

Obecnie coraz większe zagrożenie dla globalnego bezpieczeństwa stanowi przestępczość zorganizowana. Jest to zjawisko kryminalne występujące w skali międzynarodowej, a najbardziej niebezpiecznym jej rodzajem jest zorganizowana przestępczość transgraniczna, zagrażająca poczuciu bezpieczeństwa całych społeczeństw, a nawet prawidłowemu funkcjonowaniu państw. Kontynent europejski jest jednym z pięciu regionów geograficznych, z któ-

rych wywodzą się grupy przestępcze nazywane „nowymi aktorami międzynarodowej sceny przestępczości zorganizowanej". Zorganizowane grupy przestępcze pochodzą głównie z Włoch, Stanów Zjednoczonych Ameryki, Ameryki Południowej, Chin i Japonii. Integracja europejska, zarówno na płaszczyźnie ekonomicznej, jak i politycznej powoduje, że na kontynencie europejskim istnieje realne zagrożenie zrodzenia się międzynarodowego rynku przestępczego. Zapotrzebowanie na nielegalne produkty i usługi w Europie zachęca organizacje przestępcze, wykorzystujące swój zasięg i powiązania, do nawiązywania kontaktów ze strefami niestabilnymi co gwarantuje czerpanie przy tym ogromnych zysków (Hołyst, 2009, s. 254).

Przestępczość zorganizowana jest zjawiskiem złożonym, bardzo trudnym do zdefiniowania. Konsekwencją rozszerzenia Unii Europejskiej jest pojawienie się na jej terenie organizacji terrorystycznych i zorganizowanych grup przestępczych stwarzających międzynarodowe zagrożenie z uwagi na łatwość łączenia z innymi grupami przestępczymi działającymi niezależnie od istnienia granic. A. Wawrzusiszyn w ten oto sposób opisuje omawiane zjawisko: „Transgraniczna przestępczość zorganizowana przyjmuje bardzo zróżnicowane formy, różne są jej przejawy i rozmiary aktywności w poszczególnych państwach czy regionach. Ta forma przestępczości jest zjawiskiem bardzo dynamicznym, a jednocześnie nienadającym się do scharakteryzowania na wysokim poziomie ogólności. Niezwykle trudno jest w sposób miarodajny i kompleksowy ocenić skalę jej oddziaływania na bezpieczeństwo państw i systemu międzynarodowego" (Wawrzusiszyn, 2012, s. 126).

Trudne do zdefiniowania zjawisko przestępczości zorganizowanej w początkowej fazie rozwoju stanowiło dla wielu krajów problem wewnętrzny, który z biegiem czasu objął swym zasięgiem całe kontynenty. Rozwój technologiczny i otwarte granice są czynnikami napędzającymi międzynarodowy handel i wymianę różnych dóbr, jednak przyczyniły się również do niekontrolowanego rozwoju licznych grup przestępczych na całym świecie. Proces integracji europejskiej jest współcześnie postrzegany jako ważny czynnik sprzyjający rozwojowi ekonomicznemu i społecznemu w Europie, jednak nie jest pozbawiony cech negatywnych. Polska ze względu na usytuowanie w centrum Europy jest miejscem, w którym krzyżują się szlaki przemytnicze grup przestępczych działających na terenie całej Europy lub dla których Europa jest terenem tranzytowym, obecnie najbardziej narażonym na wpływy transnarodowych zorganizowanych grup przestępczych. Zjawisko przestępczości występujące w Europie jest częścią przestępczości ogólnoświatowej i w tych kategoriach należy je rozpatrywać.

Integracja Europejska spowodowała wzrost zagrożenia przestępczością międzynarodową, lecz nie jest jedyną przyczyną omawianych niebezpiecznych zjawisk. Otwarcie granic w wyniku demokratycznych przemian w Europie Środkowo – Wschodniej i po rozpadzie bloku wschodniego oraz niedostateczna kontrola ze strony państw to czynniki, które stworzyły sprzyjające warunki rozwoju nielegalnych rynków, co zbiegło się w czasie z rozrostem struktur przestępczych w krajach bałkańskich i byłego Związku Radzieckiego, w którym z niewielkich grup przestępczych działających lokalnie zrodziły się mafie. Sytuacja ta wymusiła na instytucjach unijnych podjęcie działań ukierunkowanych na przeciwdziałanie zagrożeniom i dostosowanie przepisów prawa do nowej rzeczywistości (Guzik – Makaruk, 2009, s. 246-247).

1.1 Wpływ Systemu Schengen na problem zorganizowanej przestępczości transgranicznej i główne kierunki jej rozwoju

Dostęp do swobody poruszania się na obszarze Strefy Schengen jest ideą szlachetną, ale trudną w praktyce. Negatywnym tego skutkiem są występujące obecnie problemy nielegalnej imigracji w Unii Europejskiej, mogącej wpływać na wzrost przestępczości, a w konsekwencji za-

grozić bezpieczeństwu państw. Problem nielegalnej imigracji ma duże znaczenie dla Unii Europejskiej, ponieważ z nielegalną imigracją bezpośrednio wiąże się złożone i problematyczne przestępstwo handlu ludźmi, często w ujęciu transgranicznym. Najgroźniejsze zorganizowane grupy przestępcze zawodowo trudniące się handlem ludźmi kontrolują często cały proces włącznie z przemytem imigrantów na kontynent europejski. Swoboda przekraczania granic jest przyczyną tworzenia się nowych zorganizowanych grup przestępczych specjalizujących się w handlu ludźmi i czerpaniu ogromnych zysków z cudzego nierządu oraz pornografii (Wawrzusiszyn, 2012, s. 141).

Innym rodzajem przestępczości transgranicznej o wysokim stopniu szkodliwości i która stanowi duże zagrożenie dla bezpieczeństwa ekonomicznego poszczególnych krajów są przestępstwa przemytnicze, często powiązane z przestępstwami gospodarczymi, takimi jak np. handel bronią, alkoholem, tytoniem czy nielegalnym obrotem paliwami. Tego rodzaju przestępczość graniczna najczęściej dotyczy także przemytu pojazdów, waluty oraz dzieł sztuki o znacznej wartości, często będących przedmiotem przestępstwa kradzieży. Działalność zorganizowanych grup przestępczych polega na rozprowadzaniu nielegalnych towarów pochodzących z tzw. mrówczego przemytu w kraju i za granicą, podrabianiu znaków akcyzy, nalepek oraz przerabianiem nielegalnego spirytusu. Swobodny przepływ towarów i osób po otwarciu granic państwowych, rozwój mechanizmów finansowych oraz dostęp do Internetu sprzyja powstawaniu nadużyć celnych i podatkowych. Zwalczanie przestępstw przemytniczych z uwagi na coraz większy profesjonalizm sprawców i duży stopień ich zorganizowania są czynnikami utrudniającymi ujawnianie prób przemytu i wymagają od Służby Celnej wykorzystywania nowoczesnych narzędzi kontroli i przeprowadzania analizy ryzyka pozwalającej na określenie priorytetowych obszarów kontroli (Wawrzusiszyn, 2012, s. 147).

W kontekście omawianego problemu zorganizowanej przestępczości transgranicznej na terytorium Unii Europejskiej szczególnie niepokoją działania międzynarodowych grup przestępczych ukierunkowane na przemyt broni. Zmiany polityczne w niestabilnych regionach oraz współczesne konflikty zbrojne na Bliskim Wschodzie są główną przyczyną wzrostu zapotrzebowania na nielegalny zakup broni i amunicji. Masowy napływ nielegalnych imigrantów do Europy z terenów objętych konfliktem jest nowym wyzwaniem dla Unii Europejskiej ze względu na zagrożenie bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego, gdyż wśród imigrantów znajdują się rodzimi przestępcy, do których trafia przemycana broń i amunicja mogąca być wykorzystywana w potencjalnych aktach terrorystycznych. Ponadto istnieje zagrożenie, że z grup rodzimych przestępców zaczną wyłaniać się zorganizowane struktury o międzynarodowym zasięgu działania (Wawrzusiszyn, 2012, s. 150-151).

Główne kierunki działalności zorganizowanych grup przestępczych to:

- generowanie zysków na dalszy rozwój działalności przestępczej;
- planowanie i rozszerzanie aktywności przestępczej w określonych kierunkach;
- nawiązywanie kontaktów i korumpowanie przedstawicieli władzy na różnych szczeblach w celu zapewnienia ochrony interesów grup przestępczych;
- tworzenie trwałych związków osób współpracujących w ramach grupy o hierarchicznej strukturze na wzór podmiotów gospodarczych o ściśle określonej specjalizacji i podziale zadań;
- pranie pieniędzy pochodzących z przestępstw przez wprowadzenie do legalnego obrotu finansowego;
- udzielanie pomocy członkom organizacji przestępczej objętych postępowaniem karnym i ich rodzinom;
- aktywność na arenie międzynarodowej (Mądrzejowski, 2015, s. 50-51).

Powstanie Strefy Schengen bez wewnętrznej kontroli na granicach jest główną przyczyną wzrostu przestępczości w Europie. Proces integracji europejskiej korzystnie wpływający na rozwój gospodarczy UE stanowi poważne zagrożenie dla stabilności reszty systemu w związku z dynamicznym rozwojem działań przestępczych, którym Unia Europejska musi stawić czoło. Wobec zachodzących obecnie procesów globalizacyjnych zorganizowana przestępczość międzynarodowa nie jest już wyłącznie problemem pojedynczych państw. Utworzenie w Europie ogromnego obszaru bez kontroli na granicach wewnętrznych coraz częściej przyciąga grupy przestępcze także spoza Europy, wywodzące się głównie z Azji, Afryki i Ameryki Południowej. Transnarodowe organizacje przestępcze czerpią zyski przede wszystkim z przemytu i handlu narkotykami, handlu ludźmi, organizowaniu nielegalnej migracji, przestępczości ekonomicznej (gospodarczej), fałszerstw i prania brudnych pieniędzy. Coraz wyższy stopień wyspecjalizowania międzynarodowych grup przestępczych bez skrupułów wykorzystujących otwarte granice oraz powstałe luki w systemach bezpieczeństwa i kontroli znacznie utrudnia organom ścigania wykrywanie, a także zwalczanie przestępstw oraz ujawnianie ich sprawców (Bąk, s. 89-90).

2. Transgraniczna współpraca organów ścigania

Walka z transgraniczną przestępczością zorganizowaną jest jednym z priorytetów Unii Europejskiej. W kontekście zagrożeń związanych z otwarciem granic w Strefie Schengen i pełną swobodą ich przekraczania niezwykle istotnym i koniecznym czynnikiem w zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej jest rozwój współpracy policyjnej. Ponadto do współpracy włączono unijne Służby Celne posiadające kompetencje do egzekwowania prawa w celu opracowania właściwej metodyki zwalczania przestępstw na szkodę UE. Aby usprawnić współpracę w tym zakresie, utworzono nowoczesne narzędzie informatyczne – SIS (System Informacji Schengen) stanowiący ważne osiągnięcie w dziedzinie współpracy unijnych organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości (Filipkowski, 2011, s. 182-183).

W związku z przyjęciem do UE nowych państw w roku 2004 i 2007 rozpoczęto prace nad przystosowaniem funkcjonującego od lat osiemdziesiątych Systemy Informacji Schengen (SIS) do najnowszej technologii informacyjnej, w wyniku których powstał system drugiej generacji, tzw. SIS II, zawierający więcej rodzajów informacji, umożliwiający integrację nowych państw członkowskich w zakresie współdziałania organów kontroli policyjnej, granicznej i celnej. Aby zapewnić właściwe funkcjonowanie SIS II w każdym państwie członkowskim powołano działające całą dobę każdego dnia roku biura SIRENE, które są jedynym organem posiadającym stosowne uprawnienia do wprowadzania i przetwarzania dodatkowych informacji w Systemie Informacji Schengen (Safjański, 2007, s. 75-78).

Inne organa krajowe posiadające prawo dostępu do systemu SIS to m.in. sądy i jednostki prokuratury. Współpraca prokuratury z Biurem SIRENE jest niezwykle istotna, dlatego w każdej jednostce prokuratury okręgowej i w każdym zamiejscowym Biurze ds. Przestępczości Zorganizowanej Prokuratury Krajowej pełnione są całodobowe dyżury telefoniczne zapewniające natychmiastowe podjęcie działań w przypadku zatrzymania osoby poszukiwanej i wydania jej na podstawie ENA oraz współpracę w zakresie rozwiązywania problematycznych, konkretnych spraw (Michalczuk, s. 108-110).

Unijną współpracę policyjną zajmującą ważne miejsce w polityce UE wspiera wiele różnych agend i instytucji. Europejski Urząd Policji (EUROPOL) angażujący się w poszerzanie wiedzy na temat zagrożeń dla bezpieczeństwa, jakie niesie zjawisko zorganizowanej przestępczości transgranicznej w Unii Europejskiej, otrzymał uprawnienia do stosowania różnych metod pracy operacyjnej, w tym analizy kryminalnej, które wskazano w konwencji o Europolu.

Szczególnie wykorzystanie analizy strategicznej jest istotne w walce z różnymi formami przestępczości zorganizowanej i pozwalało Europolowi w latach 1997 – 2005 sporządzać raporty dotyczące rozmiarów przestępczości zorganizowanej w Unii Europejskiej – OCSR (The Organised Crime Situation Report), pozwalające na typowaniu kierunków rozwoju przestępczości zorganizowanej i określanie jej rozmiarów w UE. W raportach tych sporządzano ocenę ryzyka dotyczącą zagrożeń np. ze strony albańskich i wschodnioeuropejskich grup przestępczych, handlu ludźmi na Bałkanach lub cyberprzestępczości. Od 2006 roku Europol zamieszcza dane o przestępczości zorganizowanej i wyniki analizy kryminalnej w rocznych raportach OCTA (Organised Crime, Threat Assessment), na podstawie których Rada UE prowadzi politykę karną, odnośnie do przestępczości zorganizowanej oraz określa kierunki działania mające na celu jej zwalczanie (Kobylas, 2014, s. 41-46).

2.1 Problematyka przestępstw transgranicznych

Omawiając problematykę przestępczości transgranicznej, należy zwrócić uwagę na tzw. przestępczość ekonomiczną powodującą najwyższe straty dla budżetu państwa z uwagi na zmniejszenie wpływów budżetowych, uzyskiwanie nienależnych zwrotów podatku Vat czy wyłudzeń dopłat. Ten rodzaj przestępczości, kwalifikowanej jako przestępczość na szkodę Unii Europejskiej, nie jest zjawiskiem nowym. W celu wyłudzeń środków wspólnotowych sprawcy wykorzystują inne rodzaje przestępczości o charakterze kryminalnym np. fałszowanie dokumentów czy wykorzystywanie firm tzw. słupów do wyłudzeń dotacji ze środków unijnych. Przestępstwa ekonomiczne mogą być popełniane na terenie jednego kraju, ale mogą przybierać także charakter transgraniczny. Przestępczość ekonomiczna nie jest wyłącznie obszarem działania tzw. białych kołnierzyków, czyli osób często wyspecjalizowanych i posiadających rozległą wiedzę z dziedziny prawa, ekonomii i rachunkowości. Obecnie w tego rodzaju procederze biorą udział sprawcy wywodzący się z różnych środowisk społecznych mogących dokonywać przestępstw indywidualnie lub w zorganizowanych grupach przestępczych (Wiciak, 2013, s. 271).

Problematyka przestępczości zorganizowanej stanowi przedmiot wielu dyskusji na forum europejskim. W Programie Sztokholmskim przyjętym przez Radę Europejską 14 grudnia 2009 r. wskazano metody skutecznego zwalczania przestępczości transgranicznej, do których należy multidyscyplinarne podejście i rozwijanie współpracy pomiędzy organami administracyjnymi oraz wymiana doświadczeń i najlepszych praktyk między państwami członkowskimi. Przykładem takiej współpracy jest powołanie Europejskiej Sieci Zapobiegania Przestępczości (EUCPN), dzięki której możliwa jest wymiana informacji oraz prezentowanie i udostępnianie proponowanych rozwiązań dotyczących zapobiegania zjawisku przestępczości i jej zwalczania (Cichomski i Idzikowska, 2013, s. 626).

Analizując rozwój przestępczości zorganizowanej i wysiłki Unii Europejskiej ukierunkowane na walkę z omawianym zjawiskiem należy wspomnieć o przyjętej w 2000 r. Strategii Milenijnej, której jednym z priorytetów było wdrożenie działań pozwalających skuteczniej walczyć ze stale rozwijającym się procederem poprzez:

- analizę danych statystycznych dotyczących różnych form przestępczości;
- zapobieganie przenikaniu grup przestępczych do sektora prywatnego i publicznego;
- wzmocnienie działań prewencyjnych i umacnianie współpracy między społeczeństwem a organami wymiaru sprawiedliwości;
- podniesienie skuteczności stosowania ustaw krajowych i prawodawstwa wspólnotowego;

- zacieśnianie współpracy z krajami kandydującymi i międzynarodowymi organizacjami.

Unia Europejska podjęła także stosowne prace nad aktualizacją ustawodawstwa w celu przeciwdziałania przestępczości zorganizowanej o podłożu finansowym, czego wynikiem jest decyzja ramowa Nr 2001/500/JHA z 26.06.2001 r. w sprawie prania pieniędzy, ich identyfikowania, śledzenia, zamrażania i konfiskaty narzędzi oraz zysków uzyskanych bezpośrednio z przestępstwa (Filipkowski, 2011, s. 183-184).

W obliczu bardzo dynamicznie rozwijającego się procederu prania pieniędzy w Strefie Schengen, którego skalę trudno określić, powołano w 1989 r. międzynarodową jednostkę do walki z tą formą przestępczości – Grupę Specjalną ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (FATF). Z uwagi na istnienie odrębnych systemów administracyjnych i prawnych oraz występujących różnic w funkcjonowaniu sektorów finansowych w poszczególnych państwach w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/849 z 20.05.2015 r. w sprawie zapobiegania wykorzystywaniu systemu finansowego do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu czytamy: „(…) W działaniach Unii należy nadal uwzględnić w sposób szczególny zalecenia FATF i instrumenty innych organów międzynarodowych aktywnie prowadzących walkę z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu. W celu wzmocnienia skuteczności zwalczania prania pieniędzy i finansowania terroryzmu należy, w stosownych przypadkach, dostosować odpowiednie unijne akty ustawodawcze do Międzynarodowych standardów przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu oraz proliferacji przyjętych przez FATF" (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/849).

Chcąc ograniczyć groźny proceder, jakim jest pranie pieniędzy, przyjęto 26.10.2005 r. Dyrektywę 2005/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu. Będąca elementem jednolitego rynku zasada swobodnego przepływu kapitału w Strefie Schengen zagraża stabilności sektora finansowego z uwagi na ryzyko przepływu pieniędzy pochodzących z nielegalnych źródeł za pomocą ponadgranicznych transferów ułatwiających grupom przestępczym finansowanie i rozwijanie swojej działalności. Ponadgraniczne transfery brudnych pieniędzy mogą też być wykorzystywane jako sposób ich legalizowania (Chodziński, 2012, s. 12-13).

Kolejnym przedsięwzięciem mającym chronić interesy finansowe UE i hamowanie transgranicznych oszustw było powołanie w 1999 r. Europejskiego Urzędu ds. Zwalczania Nadużyć Finansowych (OLAF), którego głównym zadaniem jest walka z nadużyciami finansowymi i innymi poważnymi uchybieniami na szkodę UE oraz zwalczanie korupcji. OLAF działający jako niezależna służba dochodzeniowa zapewnia państwom członkowskim sprawną współpracę oraz wsparcie w ujawnianiu patologii finansowych i ich zwalczaniu. OLAF angażuje się także w przygotowywanie metod operacyjnych i opracowywanie wniosków legislacyjnych by tworzone przepisy jak najszerzej chroniły interesy finansowe UE. Urząd stale współpracuje też z organami ścigania krajów członkowskich, wymieniając kluczowe informacje dotyczące nadużyć finansowych, co ułatwia stworzony do tego celu System Informacyjny do spraw Zwalczania Oszustw (AFIS) oraz System Informacji Celnej (SIC). Systemy te są bardzo pomocne w analizowaniu danych wywiadowczych między krajowymi i międzynarodowymi partnerami (Pływaczewski, 2011, s. 363).

Aby zwalczać sieć przestępczych powiązań na obszarze Unii Europejskiej i ograniczyć ich rozwój spowodowany złożoną sytuacją ekonomiczną i znacznymi różnicami w poziomie życia w krajach europejskich konieczne jest zacieśnienie współpracy między państwami w ramach układu z Schengen i wypracowanie efektywnych rozwiązań zapewniających wysoki poziom bezpieczeństwa. Bieżąca współpraca międzynarodowa służb granicznych, szczególnie tych o

profilu policyjnym, jest nieodzownym elementem w zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości. Trudne do przecenienia z punktu widzenia bezpieczeństwa europejskiego są działania podejmowane przez służby graniczne zarządzające przepływami migracyjnymi i zapobiegające handlowi ludźmi. Istotnym obszarem działania służb granicznych jest współpraca z powołaną w 2005 r. Europejską Agencją Zarządzania Współpracą Operacyjną na Granicach Zewnętrznych Państw Członkowskich Unii Europejskiej (FRONTEX), której podstawowym celem jest ograniczanie natężenia nielegalnego masowego napływu imigrantów do Europy mogącego wpływać na rozwój przestępczości w Strefie Schengen (Pływaczewski, 2011, s. 365).

Elementem wyróżniającym organizację działań grup przestępczych działających w Strefie Schengen jest łączenie różnych form przestępczości: kryminalnej, narkotykowej i ekonomicznej, co jest zjawiskiem bardzo niebezpiecznym z punktu widzenia bezpieczeństwa. W Europie prawnokarne instytucje i regulacje służące przeciwdziałaniu i zwalczaniu zjawiska przestępczości zorganizowanej umiejscowione są w kilku wymiarach: wewnątrzkrajowym, uniwersalnym i europejskim. W wymiarze wewnątrzkrajowym jest to właściwe działanie wymiaru sprawiedliwości, zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom i zwalczanie przestępczości zorganizowanej, w tym o charakterze transgranicznym, która traktowana jest przez Unię Europejską jako problem priorytetowy. Z uwagi na zbyt szeroki rozwój przestępczości międzynarodowej pojedyncze państwa nie są w stanie samodzielnie przeciwdziałać zjawisku ani zapewnić właściwego poziomu porządku publicznego na własnym terytorium. Wobec powyższego konieczne jest zastosowanie regulacji prawnokarnych w pozostałych wymiarach: uniwersalnym i europejskim. W obszarze wzajemnej pomocy współpraca uniwersalna oparta jest na porozumieniach wielostronnych odnoszących się do tych przestępstw zawartych pomiędzy wszystkimi zainteresowanymi państwami położonymi we wspólnych regionach geograficznych lub umowach dwustronnych zawieranych pomiędzy dwoma państwami. Wśród uniwersalnych regulacji wielostronnych dotyczących omawianej problematyki można wskazać np. konwencje Organizacji Narodów Zjednoczonych lub konwencje Rady Europy o przeciwdziałaniu przestępczości, której najgroźniejszymi przejawami jest terroryzm, handel ludźmi (zwłaszcza kobietami i dziećmi), zorganizowana przestępczość narkotykowa, korupcja i pranie brudnych pieniędzy. W wymiarze europejskim najbardziej rozwiniętą formą współpracy pomiędzy państwami członkowskimi jest współdecydowanie w tworzeniu prawa karnego (Guzik – Makaruk, 2009, s. 248-251).

Aby zapewnić wysoki poziom bezpieczeństwa i zwiększyć wydajność organów dochodzeniowych i śledczych w sprawach dotyczących poważnej przestępczości transgranicznej powołano na mocy decyzji Rady Unii Europejskiej z 28 lutego 2002 r. Europejską Jednostkę Współpracy Sądowniczej (Eurojust), skupiającą wysokich rangą doświadczonych przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości z każdego z 28 państw członkowskich tj. prokuratorów, sędziów i funkcjonariuszy Policji o odpowiednich kompetencjach, której najważniejszym zadaniem jest ułatwianie współpracy krajowych organów sądowych na etapie postępowań przygotowawczych w sprawach karnych minimum dwóch państw (Pływaczewski, 2011, s. 361).

Ryzyko dalszego rozwoju przestępczości zorganizowanej w Strefie Schengen wynika przede wszystkim z możliwości swobodnego przemieszczania na jej obszarze i ignorowania obowiązującego prawa nie tylko przez członków grup przestępczych, ale też zwykłych obywateli. Wobec powyższego konieczne było opracowanie wielopłaszczyznowego planu działania polegającego na wprowadzeniu środków wyrównujących deficyt bezpieczeństwa, zobowiązujący państwa członkowskie do:

- przyjęcia jednolitych zasad przekraczania granic zewnętrznych Unii Europejskiej;
- wprowadzenia wspólnej polityki wizowej wobec cudzoziemców;

- ustanowienia wspólnych przepisów dotyczących prawa do odmowy wjazdu na terytorium Strefy Schengen;
- prowadzenia wspólnej polityki azylowej;
- określenia wspólnych zasad dotyczących współpracy policyjnej;
- zacieśnienia współpracy sądowej w sprawach karnych;
- wspólnego podejmowania działań w obszarze zwalczania przestępczości narkotykowej;
- ustanowienia wspólnych zasad dotyczących obrotu bronią palną i amunicją (Pływaczewski, 2011, s. 358).

Stale rozwijające się na obszarze Schengen najgroźniejsze formy przestępczości zorganizowanej są obecnie głównym przedmiotem zainteresowania największej i najdłużej działającej Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej (Interpol), wspomagającej organy Policji w zwalczaniu wszelkich rodzajów przestępczości. Interpol wspomaga też działalność innych służb i organizacji wymierzoną w zwalczanie przestępczości międzynarodowej. W sferach szczególnego zainteresowania Interpolu leży przede wszystkim:

- zwalczanie zorganizowanej przestępczości narkotykowej;
- zwalczanie zorganizowanej przestępczości gospodarczej;
- poszukiwanie ukrywających się przed wymiarem sprawiedliwości przestępców;
- przeciwdziałanie terroryzmowi i zwalczanie go;
- zwalczanie przemytu i handlu ludźmi;
- zwalczanie nadużyć i korupcji.

Działalność Interpolu dotycząca problematyki przestępczości zorganizowanej polega na identyfikowaniu nowych trendów dotyczących rozwoju wszelkich form przestępczości oraz poszukiwaniu środków służących przeciwdziałaniu i zwalczaniu zagrożeń ze strony bałkańskich oraz euroazjatyckich i azjatyckich organizacji przestępczych (Gabriel – Węglowski, 2013, s. 689-690).

Brunon Hołyst zwraca uwagę, że działalność organizacji przestępczych i grup terrorystycznych w Europie, dążących do ustanowienia autonomicznej przestrzeni dla swoich działań, zagrozi suwerenności państw słabych. W najbliższych latach problem ten będzie miał kluczowe znaczenie z uwagi na fakt, że organy ścigania w krajach słabych okażą się słabsze zarówno w aspekcie finansowym, jak i właściwego przygotowania do zwalczania nielegalnej działalności grup przestępczych, z których wiele zechce integrować się z tzw. szarą strefą gospodarki. Szczególnie kraje byłej Jugosławii, Bałkany i niektóre kraje bloku wschodniego wykorzystywane są jako kanały przestępczej działalności zarówno dla lokalnych, jaki i azjatyckich, włoskich oraz rosyjskich grup przestępczych.

Rozszerzenie Unii Europejskiej przyniosło nowe wyzwania organom ścigania ze względu na zwiększenie geograficznego zasięgu działania organizacji przestępczych w unijnej szarej strefie. Wobec powyższego konieczne jest zacieśnianie współpracy między służbami i innymi podobnymi organami ułatwiającej podejmowanie skuteczniejszych działań oraz prowadzenie właściwej polityki w obszarze zwalczania patologii na tak dużym obszarze. Efektywność organów ścigania zależna będzie od:

- skutecznej współpracy policyjnej oraz usprawnionej wymiany informacji między organami ścigania i jurysdykcji na poziomie regionalnym;
- zdolności UE do wspierania poszczególnych państw w zwalczaniu zagrożeń o charakterze kryminalnym;

- sukcesu rządów w zakresie przeciwdziałania i zwalczania korupcji (Hołyst, 2009, s. 255-256).

Zakończenie

Dostępny materiał badawczy, jaki stanowi literatura przedmiotu, pozwolił na przeanalizowanie konkretnych przedsięwzięć podejmowanych przez krajowe i międzynarodowe instytucje oraz organa ścigania w zakresie zapobiegania i zwalczania poważnej przestępczości transgranicznej oraz dostrzeżenie słabych stron unijnej współpracy w zakresie eliminowania lub ograniczania omawianego zjawiska. Wobec coraz większego zagrożenia ze strony dynamicznie rozrastających się zorganizowanych grup przestępczych o charakterze międzynarodowym, posiadających w swych strukturach wysokiej klasy profesjonalistów z powodzeniem wykorzystujących luki i słabe punkty w unijnych systemach prawnych rządy państw UE, mające świadomość stosowania niezbyt efektywnych środków zapobiegających rozwojowi przestępczości zorganizowanej, powinny zintensyfikować wysiłki w celu wypracowania jednolitego ustawodawstwa oraz wprowadzić obowiązek opracowywania statystyk dotyczących przestępczości i prowadzenia regularnych badań pozwalających określać kierunki rozwoju omawianego zjawiska, gdyż to właśnie brak tych instrumentów jest główną przyczyną wzrostu wszelkich form przestępczości.

Biblkiografia

1. Bąk, T. (2011). *Bezpieczeństwo transgraniczne Polski*. Zeszyty Naukowe WSOWL Nr 3 (161).
2. Chodziński, D. (2012). *Pranie pieniędzy jako jedna z form działania zorganizowanych grup przestępczych*. Legionowo: Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji w Legionowie.
3. Cichomski, M., Idzikowska, I. (2013). *Alternatywne podejście do przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej*, [w:] *Przestępczość zorganizowana. Fenomen. Współczesne zagrożenia. Zwalczanie. Ujęcie praktyczne*, red. Jasiński, D., Mądrzejowski, W., Wiciak, K. Szczytno: WSPol.
4. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/849:

   http://www.finanse.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=589b1960-46fd-41f2-bf17-4adf96ae2e13&groupId=764034 (Dostęp: 08.05.2017).
5. Filipkowski, W. (2011). *System przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej*, [w:] *Przestępczość zorganizowana*, red. Pływaczewski, E. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
6. Gabriel – Węglowski, M. (2013). *Zwalczanie przestępczości zorganizowanej w wymiarze międzynarodowym*, [w:] *Przestępczość zorganizowana. Fenomen. Współczesne zagrożenia. Zwalczanie. Ujęcie praktyczne*, red. Jasiński, W., Mądrzejowski, W., Wiciak, K. Szczytno: WSPol.
7. Guzik – Makaruk, E. M. (2009). *Regulacje prawnokarne dotyczące zwalczania i zapobiegania przestępczości w aspekcie europejskim*, [w:] *Polska w Schengen*, red. Zdanowicz, M. Białystok: Temida 2.
8. Hołyst, B. (2014). *Kryminologia*. Wydanie X zmienione i rozszerzone. Warszawa: LexisNexis.
9. Kobylas, M. (2014). *Analiza kryminalna*. Szczytno: WSPol.

10. Mądrzejowski, W. (2015). *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Literackie W. Butkiewicz.

11. Michalczuk, C. (2008). *Rozwiązania prawne obowiązujące Polskę po wejściu do Strefy Schengen*. Prokuratura i Prawo 3.

12. Pływaczewski, E. W. (2011). *Zwalczanie przestępczości zorganizowanej z perspektywy międzynarodowej*, [w:] *Przestępczość zorganizowana*, red. Pływaczewski, E. W. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

13. Safjański, T. (2007). *Współpraca policyjna państw Obszaru Schengen. Zarys Systemu*, [w:] *Policja w Polsce. Stan obecny i perspektywy na przyszłość.* Tom II. red. Szymaniak, A., Ciepiela, T. Poznań: Wydawnictwo Naukowe INPiD UAM.

14. Wawrzusiszyn, A. (2012). *Wybrane problemy transgranicznego bezpieczeństwa Polski*. Warszawa: Difin SA.

15. Wiciak, K. (2013). *Przestępczość na szkodę Unii Europejskiej*, [w:] *Przestępczość zorganizowana. Fenomen. Współczesne zagrożenia. Zwalczanie. Ujęcie praktyczne*, red. Jasiński, W., Mądrzejowski, W., Wiciak, K. Szczytno: WSPol.

METODY USTALANIA TOŻSAMOŚCI ZWŁOK I SZCZĄTKÓW LUDZKICH

Kinga Flisikowska

Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku

Abstract

Methods for identification of the identity of the invention and human humps

Civilizational development, terrorist attacks and, among other things, natural disasters make it increasingly necessary to identify corpses or human remains. In the above text the author wishes to present the problem of identification of corpses as well. Briefly discuss selected methods, while pointing to the interdependence of forensic techniques and methods used in forensic medicine. Identification is aimed at identifying a person's NN identity, but also determines whether a death has occurred due to natural causes or whether a criminal activity has occurred. On the basis of available literature, publications, consultations with experts and the use of web pages, brief descriptions of some methods of identification of corpses will be presented, as well as difficulties that may arise in the process of identifying the identity.

Keywords: identity of corpses, identification of corpses, human remains, autopsy

Wstęp

Nieznane zwłoki lub szczątki to ogromne wyzwanie zarówno dla kryminalistyki, jak i medycyny sądowej. Żyjemy w czasach szybkiego postępu cywilizacyjnego, w dobie stale rozwijającej się komunikacji, ale również i kataklizmów naturalnych oraz ataków terrorystycznych. Wszystko to sprawia, że coraz częściej zachodzi potrzeba ustalenia tożsamości ofiar; w szczególności ofiar katastrof masowych.

Podczas analizy literatury oraz innych dostępnych źródeł, łatwo można dojść do wniosku, iż identyfikacja zwłok to złożony proces, oparty na ścisłej współpracy kryminalistyki i medycyny sądowej. Idąc tą drogą warto poznać najważniejsze pojęcia, jakie wiążą się z identyfikacją jej poszczególnych etapów, a także problemów, które powstają w trakcie.

W całym tym procesie znacząca jest znajomość metod, dzięki którym możliwe jest ustalenie tożsamości NN zwłok, każdego etapu; jednym z fundamentów jest znajomość podstawowych pojęć i różnic między określeniem zwłok i szczątków ludzkich, a także świadomość tego, czym jest i co znaczy identyfikacja.

Przebieg i analiza postępowania identyfikacyjnego – począwszy od oględzin, poprzez sekcję oraz analizę materiału dowodowego i porównawczego, przedstawia, jak olbrzymi wpływ na cały proces mają uzyskane wyniki.

Dodatkowo można porównać metody wykorzystywane w celu ustalenia tożsamości zwłok z różnych punktów odniesienia. Pierwszym może być skuteczność każdej z metod, drugim natomiast kryterium doboru odpowiedniej techniki do danego przypadku.

Co w przypadku, gdy zwłoki są narażone na długotrwałe oddziaływanie czynników niszczących?

Co w momencie, gdy mamy do czynienia ze zwłokami i szczątkami powstałymi w wy-

niku katastrofy masowej?

Na te i inne pytania stara się odpowiedzieć autorka poniższego artykułu. Przedstawia proces identyfikacji zwłok i szczątków ludzkich. Analizuje każdy etap, począwszy od oględzin zwłok na miejscu ich znalezienia, poprzez sekcję. Prezentuje w dużym skrócie (ze względu na szeroki zakres dziedziny), metody, jakie wykorzystuje się podczas ustalania tożsamości. Ponadto zostały również przedstawione podstawy prawne, które regulują całość procesu identyfikacji zwłok i szczątków ludzkich.

1. Wiadomości wstępne dotyczące pojęć zwłok i szczątków ludzkich

Jedną z wielu przyczyn śmierci człowieka są m.in. zabójstwa, otrucia, wypadki (zarówno drogowe, jak i te w pracy), samobójstwa, katastrofy. Są to tylko nieliczne przykłady przyczyn zgonu z wielu innych możliwych. Możliwości narażających człowieka na utratę życia stale przybywa. Poszukiwanie, odnalezienie i ustalenie tożsamości zwłok to kolejny krok.

W zależności od warunków, w jakich znaleziono zwłoki i ich stanu, ustalenie tożsamości zwłok oraz okoliczności zgonu może wymagać przeprowadzenia licznych badań. Istnieje wiele czynników, które mają wpływ na ustalenie tożsamości zwłok (http://publikacje.edu.pl). Wiele z nich może znacznie utrudnić identyfikację. Jednym z najpoważniejszych problemów jest czas jaki upłynął od śmierci do odnalezienia. Poza tym wpływ na identyfikację mają warunki atmosferyczne, temperatura, pora roku, a także to, czy zwłoki były zakopane, zatopione w wodzie, spalone (www.zielonagora.po.pov.pl).

Organem zajmującym się ustalaniem tożsamości zwłok jest Policja. Jej działania są oparte na podstawie Zarządzenia nr 352 KGP z dnia 16 lipca 2003 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osób zaginionych oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia NN zwłok.

Duży wkład w ustalanie tożsamości posiada również Laboratorium Kryminalistyczne oraz system automatycznej identyfikacji daktyloskopijnej AFIS (ang. Automated Fingerprint Identification System) (www.zielonagora.po.pov.pl) oraz Krajowego Systemu Informacji Policyjnej (KSIP). Wielką pomocą dla Policji jest współpraca z takimi instytucjami jak m.in. Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych (ITAKA), media i prasa, gdzie zamieszczane są informacje, a czasem nawet zdjęcia dot. NN zwłok.

Dwa istotne pojęcia, o których należy wspomnieć, to zwłoki i szczątki ludzkie. Oba definiuje *Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi*:

„§ 2. Za zwłoki uważa się ciała osób zmarłych i dzieci martwo urodzonych, bez względu na czas trwania ciąży. (…)

§ 8. 1. Do postępowania ze szczątkami ludzkimi będącymi: popiołami powstałymi w wyniku spopielenia zwłok, pozostałościami zwłok, wydobytych przy kopaniu grobu lub w innych okolicznościach, częściami ciała ludzkiego, odłączonymi od całości" (Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi, Dz. U. r. 153, poz. 1783). Oprócz wcześniej wspomnianych pojęć jest jeszcze jedno, z którym należy się zapoznać. Identyfikacja, czyli ustalenie bądź potwierdzenie czyjejś tożsamości lub śladu. Głównie polega na porównaniu cech materiału zebranego w czasie dochodzenia z materiałem porównawczym. Jeżeli chodzi o osobę żyjącą, jest to łatwiejsze zadanie. Taką osobę można zidentyfikować np. na podstawie mowy lub pisma. Trudniej jest w przypadku zwłok osoby bezdomnej, nieposiadającej rodziny lub kiedy rozkład ciała jest zbyt zaawansowany, by rozpoznać twarz. W takich sytuacjach wykorzystuje się m.in.

metodę superprojekcji.

Reasumując, identyfikacja kryminalistyczna ma na celu określenie, czy przedmiot badany (zwłoki, osoba, rzecz itp.) ma cechy identyczne lub w większości zbliżone do cech przedmiotów jakiejś określonej grupy, bądź cechy te są jedynymi, jakie wyróżniają. Dlatego może zostać uznany za dowód w sprawie, który potwierdzi tożsamość osoby.

2. Oględziny i sekcja zwłok

Oględziny zwłok mają charakter zarówno czynności procesowej, jak i kryminalistycznej (Konieczny et al., 2016, s. 19-20) która polega na obserwacji, wykryciu oraz zabezpieczeniu śladów nie tylko zwłok, ale również przedmiotów, miejsca i osoby. Do oględzin wykorzystuje się środki techniczne oraz zmysły osób prowadzących oględziny (Hanausek, 2005, s. 100). Celem przeprowadzanych oględzin jest ustalenie okoliczności zastanego zdarzenia, jak również ustalenie ewentualnego sprawcy czynu (www.pila.szkolapolicji.gov.pl).

Zarządzenie oględzin jest wydawane w formie postanowienia organu procesowego (art. 308 § 1 k. p. k.). Podstawą prawną regulującą oględziny i ich przebieg jest Kodeks Postępowania Karnego. Art. 207 § 1 stwierdza, że oględzin można dokonać tylko wtedy, gdy istnieje taka potrzeba. Natomiast jeżeli chodzi o regulacje prawne dotyczące przeprowadzenia oględzin zwłok, można je znaleźć w art. 209 k. p. k. W myśl artykułu oględzin zwłok dokonuje się w chwili, gdy istnieje podejrzenie, że śmierć była spowodowana działaniem mającym charakter przestępczy.

W przypadku, gdy na miejscu zdarzenia ujawnione zostają zwłoki, stają się one punktem centralnym prowadzonych oględzin (Hanausek, 2005, s. 100).

Oględziny zewnętrzne zwłok na miejscu zdarzenia mają na celu ustalenie przypuszczalnego czasu zgonu, wykonanie dokumentacji fotograficznej w celu identyfikacji, zebranie i zabezpieczenie śladów do badań biologicznych.

Bardzo ważną rolę w oględzinach pełni lekarz biegły w zakresie medycyny sądowej. Jego udział w postępowaniu reguluje art. 209 § 2 k. p. k. Lekarz wstępnie ustala ewentualne przyczyny urazów i czynniki, które mogły je wywołać. Jednym z głównych zadań lekarza na miejscu zdarzenia jest ustalenie przypuszczalnego czasu zgonu oraz prawdopodobnej przyczyny śmierci na podstawie ujawnionych znamion śmierci. Najważniejszymi i jednymi z pierwszych, jakie zostają ujawnione są m.in. plamy opadowe, bladość i oziębienie zwłok, stężenie pośmiertne. Na ich podstawie lekarz jest w stanie wstępnie ustalić czas i okoliczności zgonu (Hanausek, 2005, s. 113).

Dokładnym opracowaniem metod i technik wykorzystywanych w celu identyfikacji osób oraz przyczyn zgonów zajmuje się szczegółowo dziedzina wiedzy, jaką jest szeroko pojęta ekspertyza sądowa.

Protokół oględzin miejsca zdarzenia jest sporządzany według regulacji zawartych w artykule 143 § 1 pkt. 3 k. p. k. Poza samym protokołem lekarz biegły jest zobowiązany z wykonanej sekcji złożyć opinię w formie ustnej lub pisemnej. Zasadę wydania takiej opinii reguluje artykuł 200 § 1 – 3 i art. 201 k. p. k. Opinia ta powinna zawierać dane osobowe, specjalizację zawodową biegłego, dane osobowe pozostałych osób, które brały udział w czynnościach, czas wykonanych badań wraz z datą, kiedy opinia została sporządzona, dokładny opis czynności i wnioski, jakie zostały wyciągnięte podczas sekcji, podpisy wszystkich osób biorących udział w spisaniu opinii i czynności sekcyjnych.

Ponadto z otwarcia zwłok należy również sporządzić – oprócz opinii lekarza biegłego – protokół (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 1997 nr 89

poz. 555, art. 209§ 2). Protokół sekcji zwłok składa się z czterech części. W pierwszej znajdują się informacje o czasie i miejscu sekcji, kto zlecił jej przeprowadzenie i kto tę sekcję wykonał. W drugiej części znajduje się charakterystyka zwłok, opisane są zmiany chorobowe oraz doznane przez denata obrażenia. W części trzeciej przedstawione są wyniki badań materiału dowodowego, który został pobrany (np. laboratoryjne, toksykologiczne, histopatologiczne, czyli wszystkie dodatkowo zlecone badania). W czwartej i ostatniej części protokołu lekarz biegły przedstawia swoją opinię. Wnioski, jakie zostają wyciągnięte podczas sekcji zwłok, powinny być odpowiedzią na pytania, jakie zostały zadane przez prokuratora w postanowieniu (Kasprzak et al., 2015, s. 226-227).

Przebieg sekcji można podzielić na cztery podstawowe etapy:

1. Czynności wstępne.
2. Oględziny zewnętrzne zwłok.
3. Oględziny wewnętrzne zwłok.
4. Pobranie materiału do badań biologicznych.

W przypadku zwłok rozkawałkowanych powinno się pobrać próbki z każdego odnalezionego fragmentu ciała i poddać badaniom. Pozwoli to ustalić, czy odnalezione części ciała należą do jednej, czy kilku ofiar (Kasprzak et al., 2015, s. 271). Jeżeli chodzi o zwłoki zeszkieletowane należy odpowiedzieć dodatkowo na pytanie, przez jak długi czas zwłoki leżały w miejscu znalezienia, wykryć przyczynę zgonu i przede wszystkim ustalić tożsamość denata. Należy pamiętać, że w miarę upływu czasu, zadanie to będzie wymagało więcej wysiłku i wiedzy, by móc odpowiedzieć na postawione pytania.

Zagadnieniem, o którym warto wspomnieć, jest ekshumacja zwłok. Kodeks Postępowania Karnego w art. 210 mówi o *„wyjęciu zwłok z grobu"* celem dokonania oględzin (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555, art. 210). Termin ekshumacji i jej cel określa także Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi, pkt. 5 § 12 (Dz. U. Nr. 153, poz. 1783 ze zm.).

Definiując pokrótce pojęcie, można powiedzieć, że ekshumacja to wyjęcie zwłok lub szczątków z miejsca, gdzie zostały pochowane, następnie pogrzebanie w innym lub przetransportowanie do prosektorium celem wykonania oględzin.

3. Wybrane metody identyfikacji zwłok i szczątków ludzkich

Na V Konferencji Komisji Interpolu do spraw Identyfikacji Ofiar Katastrof Masowych i Klęsk Żywiołowych w 1993 roku w Lyonie została przedstawiona lista metod pozwalających na sprawną identyfikację zwłok i szczątków ludzkich (Hołyst, 2010, s. 943). Metody zostały sklasyfikowane od tych, które dają najbardziej wiarygodne wyniki, do takich, które nie zawsze przynoszą oczekiwane efekty.
„Metody te to:

1. Porównanie profilu genetycznego DNA,
2. Porównanie odcisków palców,
3. Badania uzębienia i innych cech odontologicznych,
4. Badania radiologiczne,
5. Porównanie danych medycznych (przebyte zabiegi lecznicze i chirurgiczne),

6. Porównanie znaków szczególnych – blizny, tatuaże,
7. Porównanie danych rysopisowych,
8. Identyfikacja rzeczy osobistych, w tym odzieży, biżuterii itp.,
9. Identyfikacja na podstawie dokumentów ujawnionych przy zwłokach lub szczątkach,
10. Rozpoznanie przez świadków, członków rodziny lub znajomych" (Hołyst, 2010, s. 943).

Pierwszą metodą, która posiada najwyższy poziom wiarygodności jest analiza DNA. To kwas dezoksyrybonukleinowy zawierający kod genetyczny, będący unikatowym i charakteryzującym indywidualnie każdy organizm żywy. Każdy człowiek ma inny kod DNA, a wystąpienie identycznego jest niemożliwe. Taki kod genetyczny to informacja o całym organizmie. Bardzo istotną wiadomością jest fakt, iż kod DNA jest bardzo stabilny i odporny na czynniki niekorzystne, takie jak różnice temperatury, upływ czasu lub proces gnilny ciała (Hołyst, 2010, s. 966-980).

Eksperci najczęściej wykorzystują dwie metody pozwalające na ustalenie tożsamości: polimorfizmu DNA i analizę DNA mitochondrialnego.

Brak potwierdzenia zgodności materiału badanego z materiałem porównawczym pozwala wykluczyć pokrewieństwo osoby NN z domniemanym członkiem rodziny (Kała et al., 2017, s. 239-257). Do badań DNA można wykorzystać prawie każdą komórkę ciała. Mogą to być np. plamy krwi, naskórek, nawet nadpalone lub dotknięte procesem gnilnym tkanki.

Podczas ustalania tożsamości zwłok i korzystaniu z technik DNA, eksperci często korzystają z Policyjnej Bazy Danych DNA. Działalność Polskiej Bazy DNA reguluje Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji (tekst jedn.; Dz. U. z 2015 r., poz. 355 z późn. zm.). Osobą, która posiada stanowisko administratora, jest Komendant Główny Policji.

Zaraz po badaniu techniką DNA, technika daktyloskopijna jest jedną z dających najpewniejszy wynik. Technika ta zajmuje się ujawnianiem śladów skóry człowieka i identyfikacją na podstawie tych śladów osób. Linie papilarne u człowieka występują na dłoniach (chejroskopia) i stopach (podoskopia) (Hołyst, 2010, s. 640).

Identyfikacja daktyloskopijna zależna jest od stanu zwłok. Możliwa do wykonania tylko w przypadku, gdy palce denata nie uległy zniszczeniu lub upływ czasu nie doprowadził do zaniku skóry (Kała et al., 2017, s. 61).

Istnieje kilka technik daktyloskopowania. O wyborze konkretnej decyduje wiele czynników, głównie jest to stan zwłok. Daktyloskopię można wykonać przy pomocy:

- tuszu,
- proszku,
- okopcenia,
- odlewu silikonowego,
- wykonania fotografii.

Po zakończeniu czynności daktyloskopijnych, dane z badania rejestruje się w systemie AFIS (Automatic Fingerprint Identification Systems). Program ten zapisuje dane pobranych odbitek w postaci krzywej, automatycznie przeszukuje i pozwala na identyfikację, co tym samym znacznie przyspiesza ten proces (Kała et al., 2017, s. 68-69).

Zaraz po daktyloskopii, odontologia należy do najpewniejszych metod identyfikacji zwłok. Stosuje się ją, gdy zaistnieje potrzeba identyfikacji zwłok, u których wykonanie, np. daktyloskopii jest niemożliwe (np. ze względu na stan zwłok, brak materiału porównawczego). Technika jest wykorzystywana, gdy zwłoki są silnie zwęglone lub były pod wpływem

czynników niszczących zwłoki (www.academia.edu.pl).

Uzębienie to najtrwalsza część organizmu ludzkiego. Nie ulega rozkładowi, ponadto jest odporna na działanie takich czynników jak temperatura lub czynniki chemiczne. Kolejnym argumentem, który przemawia za techniką stomatologiczną, jest duże zróżnicowanie uzębienia u pojedynczej osoby.

Badanie stomatologiczne polega na szczegółowym opisaniu uzębienia. Uwzględnia się zęby stałe, mleczne, zęby mądrości. Uzyskane informacje porównuje się z otrzymaną od lekarza stomatologa, bądź rodziny, dokumentacją medyczną. Następnie opisuje się wszystkie wypełnienia, braki, wady zgryzu oraz stany chorobowe, a także ewentualne protezy, koronki itp. Podczas przeprowadzania analizy stomatologicznej często korzysta się z pomocy lekarza stomatologa.

Technika odontologiczna ma na celu m. in. ustalenie cech charakterystycznych osoby nieżyjącej, ustalenie wieku, płci, a nawet określenie pozycji zawodowej lub społecznej (stan uzębienia, rodzaj wypełnienia) (www.academia.edu.pl).

Na czwartym miejscu pod względem przydatności i efektywności identyfikacji znalazło się badanie radiologiczne. Zdjęcia rentgenowskie różnych części ciała (czaszki, kończyn, zatok) wykonane przed i po śmierci mają dużą wartość, i są pomocne podczas całego procesu ustalania tożsamości. Radiologia pozwala na ujawnienie śladów po różnego rodzaju zabiegach operacyjnych lub złamaniach.

Metoda ta jest najczęściej stosowana, kiedy istnieje potrzeba ustalenia tożsamości zwłok ofiar katastrof masowych lub w przypadku, gdy nie ma w dyspozycji innych materiałów porównawczych. Bardzo istotne jest także wykorzystanie zdjęć RTG, na których są przedstawione wady wrodzone kończyn, pourazowe lub patologiczne zmiany kostne.

Szczególną wartość stanowią zdjęcia RTG zatok. Każdy człowiek posiada inaczej wyglądające zatoki. Różnią się one obrysem oraz wielkością, co powoduje, że są one elementem indywidualnie charakteryzującym daną osobę. Jednakże identyfikacja na tej podstawie możliwa jest tylko wtedy, gdy biegli są w posiadaniu wykonanych za życia denata zdjęcia zatok i mogą je wykorzystać w celach porównawczych (Kaliszczak, 1997, s. 16).

Czasem istnieje możliwość ustalenia tożsamości dzięki dostępnej dokumentacji medycznej. Dokumentacja medyczna, którą dostarcza np. rodzina, może zostać wykorzystana do identyfikacji. Mogą bowiem być zawarte w niej informacje o chorobach, zabiegach lub wadach wrodzonych denata. Jednym z najczęściej wykorzystywanych materiałów jest dokumentacja z przeprowadzonych zabiegów ortopedycznych (np. wstawienia endoprotezy stawu biodrowego).

Metoda, która zajmuje się identyfikacją na podstawie wszczepionych implantów nazywa się implantoskopią. Każdy implant metalowy lub alloplastyczny pozwala na zidentyfikowanie zwłok, nawet kiedy są one zwęglone czy rozkawałkowane, ponieważ posiada swój indywidualny numer, jest ponadto odporny na działanie czynników zewnętrznych, takich jak wysoka temperatura.

Implanty, które są najczęściej stosowane, wykonane są z metalu, tworzyw sztucznych lub alloplastyczne, ceramiczne, węglowe. Z nich wykonuje się różnego rodzaju śruby, gwoździe, druty, stabilizatory, protezy stawów. Niekiedy, dzięki takiemu oznakowaniu można zidentyfikować zwłoki przez odnalezienie miejsca, gdzie wykonano zabieg i późniejsze dotarcie do historii choroby pacjenta, a na końcu ustalenia jego tożsamości (Kaliszczak, 2001, s. 363-367).

Kolejną metodą, dzięki której możliwa jest identyfikacja zwłok, jest rekonstrukcja twarzy. Stosowana jest najczęściej w sytuacji, kiedy została odnaleziona sama czaszka. Wymogiem

przeprowadzenia badań tą techniką jest przynajmniej podstawowa wiedza z zakresu antropologii.

Wynikiem badań antropologicznych jest możliwość wykonania kolejnych badań w celu identyfikacji, takich jak rekonstrukcja plastyczna lub superprojekcja.

Superprojekcja możliwa jest do wykonania tylko wtedy, gdy posiadane są zdjęcia wykonane za życia przypuszczalnego denata. Natomiast metodę rekonstrukcji plastycznej stosuje się w sytuacji, gdy brakuje zdjęć porównawczych, nie ma dostępnej dokumentacji medycznej, ani żadnych innych informacji dotyczących zwłok (Hołyst, 2010, s. 950-960).

Poza wyżej wymienionymi metodami można się dodatkowo posłużyć identyfikacją na podstawie rzeczy osobistych, dokumentów, tatuaży, zdjęć fotograficznych. Zdjęcia mogą być wykorzystane w celu okazania rodzinie, świadkom lub porównane z innymi zdjęciami. Podczas tej metody bierze się pod uwagę ujawnione blizny, przebarwienia, tatuaże, owłosienie, upływ czasu i inne cechy charakterystyczne (Kasprzak et al., 2015, s. 110).

4. Problemy związane z identyfikacją zwłok i szczątków ludzkich

Ustalenie tożsamości zwłok z reguły nie sprawia problemu, jeżeli zgon nastąpił naturalnie, a części ciała zostały zachowane w stanie dobrym. Trudności pojawiają się wówczas, gdy odnalezione zwłoki np. przebywały w wodzie, zostały spalone lub rozkawałkowane (Konieczny et al., 2016, s. 62-63).

Ogromny problem stanowią też zwłoki, które zostały mocno dotknięte procesem przemian pośmiertnych, dodatkowo eksperci nie posiadają żadnych informacji dotyczących domniemanej tożsamości zwłok. Uszkodzenie twarzy, działanie wysokiej temperatury, uszkodzenia spowodowane przez zwierzęta również bardzo utrudniają identyfikację (Hołyst, 2010, s. 944).

Następnym problemem, na jaki można natknąć się podczas identyfikacji, są zwłoki, które zostały rozkawałkowane. Problem ten najczęściej związany jest z wypadkami drogowymi lub katastrofami lotniczymi. W takiej sytuacji procedurę rozpoczyna się od pobrania próbek od każdej znalezionej części ciała w celu wykonania badań. To pozwoli ustalić, czy odnalezione elementy ciała należą do tej samej osoby, czy do kilku i skompletowanie pozostałych części (Konieczny et al., 2016, s. 62-63).

Do problemów, z jakimi można spotkać się podczas identyfikacji, należy również ustalenie tożsamości zwłok, które uległy spaleniu. Wysoka temperatura powoduje zwęglenie ciała. Tym samym sprawia, że identyfikacja na podstawie zewnętrznych cech jest niemożliwa. W takich przypadkach najczęściej stosuje się metodę odontologiczną, tomografię komputerową oraz rezonans magnetyczny. Proces gnilny, zwęglenie, rozkawałkowanie lub zeszkieletowanie zwłok powoduje też uszkodzenie bądź brak narządów płciowych. Wówczas w celu ustalenia płci stosuje się badanie kości pod względem dymorfizmu. Cechą charakterystyczną dla obu płci są różnice w wielkości i kształcie kości (np. miednica, czaszka) oraz zróżnicowane uzębienie. Pomocne w ustaleniach jest również badanie długości kości kończyn górnych i dolnych (Hołyst, 2010, s. 536-538).

Również wyżej wspomniana budowa miednicy jest cechą charakterystyczną, pozwalającą na jednoznaczne określenie płci. Miednica męska i żeńska bowiem różnią się pod jej względem. Miednica męska jest położona wyżej, natomiast żeńska jest niższa i szersza (Konieczny et al., 2016, s. 64).

Trudnością, z jaką również można się spotkać podczas identyfikacji, jest także ustalenie wieku NN zwłok. Wówczas, w przypadku dzieci bierze się pod uwagę badanie stomato-

logiczne (np. metoda mineralizacji zębów). Wiek może być określony oczywiście w przybliżeniu. Podstawą tych ustaleń może być też badanie uzębienia (uwzględnienie zębów mlecznych, stałych i inne), badanie skostnienia szkieletu czy stopnia zrastania się szwów czaszkowych.

Zakończenie

Z punktu widzenia identyfikacji osoby zmarłej sam zgon nie stanowi problemu (jeżeli mowa np. o zgonie szpitalnym lub zgonie z przyczyn naturalnych). Ten pojawia się wówczas, gdy zgon był następstwem popełnionego przestępstwa, zwłoki należały do osoby bezdomnej, samotnej lub też należały do ofiar zamachu terrorystycznego, bądź katastrofy lotniczej. Biorąc pod uwagę rozmiar tego problemu, medycyna sądowa, kryminalistyka oraz szereg innych nauk zmierza do stworzenia takich metod ustalania zwłok NN, by dawały jak najbardziej wymierne efekty.

Wykorzystuje się różne techniki dziedziny nauki tak, by przyspieszyć proces ustalenia tożsamości osoby. Tym samym postęp w tych dziedzinach wpływa pośrednio na ułatwienie lepszego i bezpieczniejszego życia ogółu.

Literatura

1. Hanausek, T. (2005). *Kryminalistyka, Zarys wykładu.* Warszawa: Wydawnictwo ZAKAMYCZE.
2. Hołyst, B. (2010). *Kryminalistyka.* Warszawa: Wydawnictwo Lexis Nexis.
3. Kaliszczak, M. (1997). *Kryminalistyczna identyfikacja zwłok i osób na podstawie rentgenodiagnostyki wad wrodzonych kośćca, Problemy Kryminalistyki*, nr. 218.
4. Kaliszczak, M. (2001). *Problem wykorzystania biomateriałów kryminalistycznej identyfikacji zwłok*, Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii.
5. Kała, M., Wilk, D., Wójcikiewicz, J. (2017). *Ekspertyza sądowa, Zagadnienia wybrane.* Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer S. A.
6. Kasprzak, J., Młodziejowski, B., Kasprzak, W. (2015). *Kryminalistyka, Zarys systemu.* Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
7. Konieczny, J., Widła, T., Widacki, J. (2016). *Kryminalistyka*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
8. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi, Dz. U. r. 153, poz. 1783.
9. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555.
10. www.academia.edu.pl (Dostęp: 16.10.2017)
11. www.pila.szkolapolicji.gov.pl (Dostęp: 15.03.2017)
12. http://publikacje.edu.pl (Dostęp: 24.10.2016)
13. www.zielona-gora.po.gov.pl (Dostęp: 20.10.2016)

Recenzja książki *Bezpieczeństwo w czasach terroryzmu. Jak przeżyć zamach terrorystyczny*

Kamil Gefert

Wojskowa Akademia Techniczna

Book review: *The security in times of a terrorism. How to survive the terrorist attack*

Poniższa recenzja dotyczy publikacji książkowej Krzysztofa Liedela i Pauliny Piaseckiej pt. *Bezpieczeństwo w czasach terroryzmu. Jak przeżyć zamach terrorystyczny*. Pozycja ta została wydana w 2018 roku w Warszawie przez Wydawnictwo Difin. Obydwoje autorów mają już w swoim dorobku wiele wydanych książek i publikacji, w niektórych przypadkach dobrze rozpowszechnionych i cieszących się dużą popularnością. Krzysztof Liedel jest doktorem nauk wojskowych, prawnikiem i specjalistą w zakresie terroryzmu i jego zwalczania. Autor kilkudziesięciu publikacji książkowych i internetowych, z których najbardziej znane to: *Gliniarz*, *Zwalczanie terroryzmu międzynarodowego w polskiej polityce bezpieczeństwa*, *Terroryzm bombowy - przeciwdziałanie zagrożeniom wynikającym z użycia ładunku wybuchowego* oraz *Terroryzm wczoraj i dziś. Księga pamiątkowa na 10-lecie Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas*. Paulina Piasecka jest doktorem nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie. Specjalistka w obszarze terroryzmu międzynarodowego i walki informacyjnej. Autorka wielu publikacji, a jak łatwo można zaobserwować - wszystkie wydania książkowe publikowane we współautorstwie m.in. razem z Krzysztofem Liedelem. Obydwoje pracują w Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas zajmując tam stanowiska dyrektorskie.

Bezpieczeństwo związane z zagrożeniami terrorystycznymi to obecnie domena obszaru szeroko pojmowanego bezpieczeństwa. Zagadnienia okołoterrorystyczne stanowią dziś jedno z największych wyzwań, nie tylko w sferze społeczności lokalnych, ale także globalnej. Pierwsze zdanie, które można przeczytać w recenzowanej publikacji brzmi: „Współczesny terroryzm na cel bierze przede wszystkim zwykłego człowieka". Już w pierwszym zdaniu autorzy wyjaśniają sens brzmienia tytułu publikacji, która skierowana jest właśnie do każdego z nas i bez względu na wiek - zwykłego człowieka - uczącego się, podróżującego, pracującego, czy wypoczywającego na wakacjach. Tytuł sugeruje też, że zawartość książki utrzymana zostanie w charakterze poradnika, co *de facto* zostało uczynione.

Książka, mimo, że jest małego formatu i zawiera niewiele stron, została podzielona na wiele różnotematycznych rozdziałów, a one na jeszcze większą liczbę podrozdziałów. Autorzy rozpoczynają od wyjaśnienia pewnych kwestii związanych z samym fenomenem terroryzmu, tj. na czym on polega, czym się karmi, jakie obejmuje cele, jak wygląda zagrożenie terroryzmem w Polsce i jakie formy działania może przyjmować. Kolejne rozdziały dotyczą zagadnień takich jak: rozpoznawanie podejrzanie zachowujących się osób, zasady zachowania się w sytuacjach zagrożenia terrorystycznego (nie tylko tak oczywistego, jak uczestniczenie w samym zamachu, ale także np. w sytuacji otrzymania podejrzanej przesyłki), czy w momencie ataku tzw. *active shooter* lub będąc zakładnikiem. Stosowanie się do porad i wskazówek tam zawartych maksymalizuje szanse na przeżycie. Znalazło się także poradnik *stricte* dla osób prowadzących działalność gospodarczą. Na szczególną uwagę zasługują dwie ostatnie części podręcznika, czyli „Pierwsza pomoc" oraz „Załączniki". W pierwszej wymienionej, szczegó-

łowo opisane są kolejne kroki postępowania w przypadku udzielania pierwszej pomocy poszkodowanym znajdującym się w różnych stanach zagrożenia życia. W tym miejscu najjaskrawiej uwidoczniony został poradnikowy charakter publikacji. Każda sytuacja jest czytelnie zaznaczona i oddzielona od innych, następujące po sobie kroki są zawsze wypunktowane myślnikami lub liczbowymi punktorami, a zastosowanie drugoosobowej formy zwrotu do czytelnika pogłębia wrażenia bezpośredniości, a także efekt lepszego zapamiętania kolejnych porad. W pozostałych rozdziałach te zabiegi językowe stosowane są sporadycznie, a do czytelnika autorzy zwracają się głównie w formie bezokolicznikowej. Ostatnia część, czyli wspomniane załączniki, zawierają bardzo ciekawy i niespodziewany dodatek, który jednak świetnie uzupełnia całą lekturę. Zawarte są w nich informacje na temat: stopni alarmowych i procedur ich wprowadzania, przykładowych procedur zamykania obiektów użyteczności publicznej na wypadek zagrożenia, procedur podczas porwania/zaginięcia dziecka, zgłaszania zagrożeń związanych z terroryzmem, zasad ewakuacji. Autorzy polecają też w tym miejscu aplikację na telefony komórkowe *Mass Event Security*, dzięki której w jednym miejscu i szybko można znaleźć procedury i zasady postępowania w różnych sytuacjach zagrożeń terrorystycznych, a także jak udzielić pierwszej pomocy. Aplikacja została stworzona i wdrożona przez ekspertów z Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas oraz City Security.

Zaproponowane przez autorów rozdziały i podrozdziały, zastosowany czytelny i jasny dla przeciętnego czytelnika język i forma przekazu informacji, a także miły dodatek w postaci załączników sprawiają, że temat publikacji nie tylko został wyczerpany, ale także charakteryzuje się bardzo dużym potencjałem poradnikowym dla każdego, kto szuka informacji na temat personalnego bezpieczeństwa i zasad postępowania w przypadku zagrożeń związanych z terroryzmem. Jest to pierwsza książka, która podaje te wszystkie informacje „w pigułce", a jej lektura wydaje się być wręcz obowiązkowa w dzisiejszym świecie przepełnionym zagrożeniem, jakim jest terroryzm.

Krzysztof Liedel i Paulina Piasecka

Bezpieczeństwo w czasach terroryzmu.

Jak przeżyć zamach terrorystyczny

Wydawnictwo Difin

Warszawa 2018

Liczba stron: 204

ISBN: 978-83-8085-609-7

CZASOPISMO NAUKOWE SECURITY REVIEW

Wyższa Szkoła Informatyki
i Zarządzania w Rzeszowie
Ul. Sucharskiego 2
35-225 Rzeszów

Redaktor Naczelna:
Anna Kardasz
mail: annakardasz9@gmail.com

Redaktor Techniczny: Kamil Gefert

www.securityreview.pl